

Marx és tanítása.

Írta: PALÁGYI MENYHÉRT.

XI.

Befejeztük MARX elméleteinek általános megvilágítását és meggyőződhattünk arról, hogy ezeknek az elméleteknek tulajdonképeni bölcsészeti tartalmuk nincsen. Az a gondolat, hogy a gazdasági termelő erők tekintendők a társadalom egyedüli valóságos mozgató erőinek, teljességgel alkalmatlan arra, hogy az emberi társadalom életfolyamatát velünk megérttesse. Hiszen éppen, ha azt akarjuk kiemelni, hogy a gazdasági termelő erők mily roppant nagy jelentőséggel bírnak az emberi társadalom életében, ezt csak úgy tehetjük, ha rámutatunk a társadalom életfolyamatának többi valóságos hatalmaira is és megvilágítjuk, hogy a gazdasági termelő erők mily rendkívüli befolyást gyakorolhatnak még a többi valóságos hatalmak működésére is. így pl. a gazdasági élet jelentősége akkor áll legvilágosabban előttünk, ha megmutatjuk, hogy a gazdasági föllendülés mily roppant erőt kölcsönözhet egy nemzet politikai actiójának, vagy, fordítva, hogy a gazdasági érdekek túlságos hajszolása mennyire megmételyezheti, megronthatja a nemzet politikai életét is stb. Hasonlóan szembeszökővé tehetjük a gazdasági élet fontosságát, ha megmutatjuk, hogy annak vértelensége mennyire meggyöngíti egy nemzet művelődési törekvéseit, vagy fordítva, hogy a gazdasági haszonelvűség túltengése mily beteggé és becstelenné teheti egy nemzet egész szellemi életét. Szóval, ha a társadalom életfolyamata valamelyik mozgató tényezőjének jelentőségét kellő világításba akarjuk helyezni, ezt nem az által érzük el, ha gyermekes, éretlen észszel a többi tényezőket lebecsüljük, vagy semmibe sem vesszük, hanem ellenkezőleg, ha, az összes mozgató tényezőket a maguk különyszerűségében fölismervén, átérteni és kiemelni iparkodunk mindegyiknek szerepét a nagy társadalmi életközösségen belül. Főképen

pedig nem szabad a társadalom szellemi életműködését (tudomány, művészet, publicistika stb.) a gazdasági élet pusztá » reflex «-jeként állítani oda, amint azt MARX teszi, mivelhogy az emberiség haladásába vetett hitünk épen azon a reményen alapú, hogy a szellemi életet az egész társadalmi életközösségnek egyre önállóbb, egyre hatalmasabb mozgató tényezőjévé emelhetjük. A ki erről lemond, az a haladás lehetőségéről mondott le. Valóban, MARX elmélete a leghatározottabb, legélesebb reactionarius jellege által tűnik ki a XIX. század összes socialista elméletei közül. Legföljebb a BABEUF durva, vad és műveltséggyűlölő communismusa vetélkedhetik a MARX történeti materialismusának reactionarius, haladásellenes szellemével.

Pedig MARX nem szántszándékkal, hanem, hogy úgy mondjam, akarata ellenére vált a »vörös reactio« képviselőjévé. Eredetileg a munkást csak munkaadója, a proletariust csak a bourgeois ellen akarta föllázítani, de ez osztálygyűlöletnek fölszítása folyamán oda ragadtatta magát, hogy az »ideológia«-val szemben is lenézést, ellenszenvet keltsen a munkások lelkében. Ennél végzetesebb hibát socialista gondolkozó nem követhet el, mert a socialismusnak létjogot csak az kölcsönözhet, ha a szellemi életet helyezi mindenek fölé. Első tekintetre érthetetlennek látszik, hogy olyan elmés s elmésségében oly elbizakodott ember, mint MARX, miként tévedhet el annyira, hogy a szellemi élet lenézését socialista rendszerének egyik hitágazatává tegye: ámde egyéniségének és életviszonyainak szemlélete vajmi könnyen érthetővé teszi ezt a jellemzetes perversitást. A XIX. század második felében, mikor MARX és ENGELS legszebb férfikorukat éltek, s mikor legjobban el voltak telve a szellemi érvényesülés forró vágyával, erős materialista és naturalista áramlat ejtette hatalmába európaszerte az elméket: ők tehát czélszerűnek látták – hiszen szívük is jórészt oda húzta őket - hányatott életsajkájukat teljesen a materialista divat dagadó árszaira bízni. Nos, hát a divat föl is kapta őket, s az élelmes dioskurosoknak sikerült az összes többi eszményesebb irányzatú s emelkedettebb gondolkozású socialistákat háttérbe szorítani.

De akiket a divat szeszélyes hatalma fölmagasztal, azokat a divat csakhamar ki is végezi. A társadalombúvárok, de maguk a socialisták is, mindenfelé kiábrándulnak a marxis-

musból. Csakhogy attól kell tartanunk, hogy, a marxismus mindenütt végképen lejárván, utolsó pihenőre hozzánk fog betérni. Mert mi abban a szomorú helyzetben vagyunk, hogy életük alkonyán a Nyugotnak összes rokkanttá vált elméletei nálunk szállanak meg, hogy itt csendes kérődzéssel háboríttatlanul tölthessék agg napjaikat.

Maguk a socialisták érzik legjobban, hogy képtelenség a szellemi életet »ideológia« czímen csúffá tenni, holott az emberi társadalom haladását épen csak attól várhatjuk, hogy a szellemi tényezőt egyre nagyobb befolyáshoz juttatjuk a társadalmi élet átalakításában, újjászervezésében. Különben is, МАКХ-ék maguk sem ragaszkodtak komolyan saját »materialista« fölfogásukhoz. Láttuk, hogy csak a múltra vonatkozólag voltak materialisták; ellenben a jövő társadalmát, melynek megalkotását a proletariátustól várták, hyperidealista jellegűnek képzelték. A jövő társadalmában osztályharcok többé nem lesznek, az osztálykülönbségek megszűnnek, és minthogy az osztálykülönbségeket a gazdasági termelés folyamata okozza, maga ez a folyamat is megszűnik a társadalom életének mozgató tényezője lenni. Elkövetkezik a szellem uralmának országa, melyet maga ENGELS így rajzol meg: »Az egyesnek létért való küzdelme megszűnik. Bizonyos értelemben csak ekkor válik ki az ember véglegesen az állatvilágból, csak ekkor alakúinak állati létföltételei véglegesen emberiekké«. . . . »A társulás, melyet eddigelé a természet és a történelem csak ráerőszakolt az emberekre, ettől fogva 'az ő saját szabad cselekedetük lesz. Az objectivus hatalmak, melyek eddig a történelmet igazgatták, ezentúl emberi ellenőrzés alá kerülnek. Csak ettől fogva csinálják az emberek maguk a történelmet«. ... »Az emberiség ugrása ez a szűkségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába«. (DÜHRING ellen pag. 305, 306.) Megjegyzem, hogy M ARX -ék az emberiségnek ezt a csoda-ugrását már az 1848-iki forradalomtól várták.

Íme, így beszélnek azok az állítólagos materialista gondolkozók, akik pusztán csak a gazdasági erőknek tulajdonítanak valódi jelentőséget. Az emberiség egy szép napon »beleugrik« a szabadság birodalmába, s többé nem a gazdasági, hanem a szellemi hatalmak igazgatják a világot. Szép, nagyon szép dolog ez: de ha valaki ilyen hyperidealista hitet melenget szívében, miért hirdeti az a materialista történelemfölfogást? Ha valaki

utópista s egy osztály nélküli társadalmat helyez közeli kilátásba, miért hirdeti azt magáról, hogy ő az egyedüli »wissenschaftlich« socialista? Ha valaki a munkásokat a megváltók osztályának tekinti, akik az osztálykülönbség nélküli társadalmat fogják megvalósítani, miért tanítja őket osztály gyűlésre s a szellemi élet lebecsülésére? Miféle megváltók válhatnak az olyan emberekből, akik a gazdasági érdeket tekintik a társadalom egyedüli mozgató erejének és akik másra mint osztálygyűlésre és osztályharcra gondolni sem tudnak.

Ám ne akadjunk többé fönn ezeken a képtelenségeken, hiszen láttuk, hogy MARX egyénisége az önellentmondások egész rendszeréből van összeszöve. Ő olyan zsidó, aki lenézi a zsidóságot; olyan keresztény, aki utálja a kereszténységet; olyan bourgeois, aki ki akarja irtani a bourgeoisie-t; olyan ideológus, aki kicsúfolja az ideológiát; olyan német hazafi, aki tagadja a nemzeti gondolatot; olyan elméleti tudós, ki a forradalmi izgatásért hevül, mikor elmélkednie kellene: ellenben menten elmélkedni kezd, mihelyt forradalmi cselekedetre kerül a sor. Ő olyan materialista, aki utópiákat sző, és olyan megváltó, aki a gazdasági szempont egyeduralmáért rajong. Következetes csak egy dologban volt: minden ellen föllázadt, amit saját lényének alkotó eleme gyanánt észlelt. És ezt a testet öltött önellentmondást philosophus színében akarják föltüntetni hívei és chauvinista honfitársai!

Pedig nagyobb igazságtalanságot MARX -szal szemben nem követhetünk el, mint ha a bölcsész-embert kutatjuk benne és bölcsész-volta szerint akarjuk megítélni, holott lázadó, tagadó, gúnyolódó természete őt minden összefüggő bölcsészeti gondolatrendszer vagy világfölfogás megalkotására tökéletesen képtelenné tette. Ellenben mindjárt igen érdekes egyéniség színében áll előttünk, ha nem philosophiai rendszert várunk tőle, de azt látjuk meg benne, ami valósággal volt: egy német speculativus hajlamú, kiválóan tudományos (gazdasági) képzettségű forradalmi agitátort, aki a 48-as évek és általában a XIX. század forradalmi alakjai közül felemás elméleti- és forradalmi egyénisége által tűnik ki, s aki, mint a bourgeoisie CORIOLANUS-a, a meg-lévő gazdasági rendszert (a capitalismust) meg akarja dönteni, noha gondolkozásának minden szálával ugyanebben a gazdasági rendszerben van fogva. Az ilyen forradalomváró, forra-

dalomraszomjas TANTALUS mindenre a világon alkalmasabb, mint valamely »történelem-bölcsészét« megalkotására, mert, forradalmi hangulat és forradalmi irányzat szemüvegén körösztíül tekintve a múltakat, csak lázongani lehet a történelem ellen, de azt valamiképen magyarázni, értelmezni, rendszerezni teljességgé lehetetlenség. A sorsnak valóságos iróniája az, hogy olyan egyéniség, mint MARX, történetbölcsészként szerepelhetett. Az ilyen forradalmi egyéniség ugyanis olyannak szerkeszti meg a történelmi múltat, a milyennek ő azt a jövőre vonatkozó programja szempontjából kívánatosnak látja. Forradalmi egyéniségtől tehát nem azt kérdezzük, hogy miként gondolkodik a múltakról, hanem hogy milyennek látja a jelent és milyenné akarja alakítani a jövőt. Szóval, MARX nem mint történelem-bölcsész jó tekintetbe és nem mint ilyen érdekes, hanem inkább mint kora történetének egyik szellemes tanúja és mint a politikai események egyik mozgató tényezője érdemel különös figyelmet.

Hátra van tehát még, hogy őt ebből a szempontból is megvilágítsuk, vagyis hogy őt tisztán mint kora egyik érdekes történelmi alakját méltassuk. Valóban, írásai közül azok a legérdekesebbek és legtanulságosabbak, melyekben saját kora történetét rajzolja meg, mint pl. »Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850«, vagy »Revolution und Kontre-Revolution in Deutschland« és »Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte«, mert ezek a munkák, ha nagyon egyoldalú pártszempontból is vannak fogalmazva, mégis igen éles világitásba helyezik a XIX. század közepének forradalmi és ellenforradalmi világát, úgy, hogy ennek a kornak történetírója sok és mély tanúságot meríthet MARX irataiból, ha azokat a kellő kritikával használja. Ezekhez a kortörténeti iratokhoz járulnak MARX gazdaságtani munkái, főképen »Zur Kritik der politischen Oekonomie« és »Das Kapital« címűek, melyekben az uralkodó gazdasági rendszert iparkodik tudományos bírálatnak alávetni. Vessünk tehát még egy pillantást arra, hogyan fogta föl MARX saját korának politikai és gazdasági életét és hogyan bírálja az úgynevezett »capitalista« gazdasági rendszert, mert hiszen nem történetbölcsészetiében, hanem ebben a bírálatban rejlik tanításának lényege.

MARX, mint a forradalom embere és mint saját korának kritikusa is, igen föltűnő önellentmondásban leledzik. Az egyik

pillanatban mindent az osztályharcztól, a proletariusok forradalmi cselekvésétől vár, a másik pillanatban pedig már azt hirdeti, hogy a capitalista termelési rendszer maga ássa meg az önmaga sírját, vagyis hogy a saját természetéből folyó elemi kényszerűségnél fogva kell tönkre mennie. Ha, mint bölcsész, esnék ilyen önellentmondásba, akkor ezen nagyon megbotránkozhatnánk, de ha benne – amint illik – a forradalmi agitátort látjuk, akkor egyszerre érthetővé s menthetővé válik önellentmondása. Mikor ugyanis 184-8 előtt a forradalmi izgalom nőttön növekedik, akkor MARX az osztályharcz elvét a végletekig kiélezeni iparkodik és akkor nyíltan hirdeti, hogy a communisták »céljaikat csakis minden eddigi társadalmi rend erőszakosmegdöntése által érhetik el«. (Manifestum, pag. 46.) De mikor 1849 után és későbben a nemzetek forradalmi indulata apadófélben van és egyre fogy a kilátás hirtelen újabb forradalomcsinálásra, akkor MARX azzal a másik elvvel vigasztalja híveit, hogy a bourgeoisie gazdasági rendszere elemi szükségszerűséggel újabb és egyre növekvő gazdasági válságokba sodorja a világot, melyek úgyszólván automaticæ a meglévő társadalmi rend tönkjéhez vezetnek. »A nagyipar fejlődésével a bourgeoisie maga rántja ki saját lábait alól az alapot, melyen termel és termeivényeit birtokba veszi, úgy hogy ő mindenk fölött önmagának a sírásója.« (Manifestum, pag. 32.) Vagyis MARX kétféle csemegét tart raktáron hív ei számára: az egyik csemege az a forradalom, melyet erőszakosan csinálni kell, a másik csemege az a forradalom, mely gazdaságilag önmagától csinálódik. 1.848 előtt inkább az elsővel, a reactio idején inkább a másodikkal kínálgatja híveit. Nem hiszem, hogy MARX egészen tudatában volt annak az önellentmondásnak, melybe így beléesett, mert úgy látszik, hogy a forradalmi vágy őt magát is elragadta, úgy hogy egyszer erőszakosan csinálándónak tekintette a forradalmat, máskor meg azzal vigasztalta magát, hogy a capitalista termelési rendszer maga idézi föl természeti kényszerűséggel a világforradalmat.

Hogy MARX elméjében kétféle forradalmi eszme él és versenyez egymással, az különben azzal függ össze, hogy a politikai és gazdasági élet fogalmai egymással hadi lábon állanak gondolkozásában. Érti ugyanis, hogy minden forradalom, még a socialistáktól úgy nevezett »socialis forra-

dalom« is politikai esemény, és, noha semmit sem áhit annyira, mint az efféle politikai eseményt, mégis bensőleg erősen nyugtalanítja, hogy ő, aki socialista gondolkodó, a proletariátusnak egy politikai cselekedetétől várja az emberiség megváltását. Nagyon meg van tehát akadva az úgynevezett »socialis forradalom«-mal, mert az egyik pillanatban politikai tettek látja, a másokban pedig inkább a gazdasági világválság képében szeretné fölfogni. A socialista gondolkozásmódnak ugyanis az az eredendő gyöngesége, hogy, az ipari és gazdasági életet akarván kiemelni már SAINT SIMON óta, abba a képtelenségbe jut, hogy a politikai életet valósággal ki akarja küszöbölni a világból. MARX is, mint tudjuk, a politikát pusztán »ideológia«-nak tekinti, és így igen kellemetlen helyzetbe jut, mikor meg kell mondania, hogy politikai tettek tekintetében a forradalmat, mely az új társadalmi rendnek megalkotója lesz. Érdekes ezt a nagy zavarát kissé közelebről szemügyre venni. A Manifestumban maga mondja, hogy a communisták legközelebbi célja: »a proletariátusnak osztálylyá való emelése, a bourgeoisie uralmának megbuktatása s a proletariátusnak a politikai uralomra való juttatása«, (pag. 32.) Vagyis világosan áll előtte, hogy az, amit a francia socialisták (pl. blanquisták) »socialis forradalom«-nak neveznek, magában véve politikai cselekedet volna, t. i. a meglevő politikai uralomnak megbuktatása és a politikai hatalomnak a bér munkások által való lefoglalása. Figyeljünk azonban MARX kifejezőmódjára, főképen arra, hogy ő a proletariátust nem »politikai párt«-tá, hanem »osztály«-lyá akarja tömöríteni, szervezni! Pedig nyilvánvaló, hogy »osztály «-t alkothatnak az emberek, a nélkül, hogy öntudatosan osztálylyá szervezkednének. MARX azonban nem szólhat így a munkásokhoz: mindenképp előtte szükséges, hogy politikai öntudatra tegyettek szert és politikai párttá szervezkedjete, mert, mint socialista gondolkodó, a politikát megveti és az emberi társadalom életéből kiküszöbölendőnek tekinti. Ezért a »politikai párt« szót elkerüli és a mód fölött rugalmas »osztály« szóval helyettesíti, ami a socialistáknak éppen bizonytalan értelménél fogva vált kedvelt kifejezésükké. Pedig MARX másrészt nyíltan kimondja, hogy az osztálylyá szervezett munkásoknak a politikai kormányzati hatalmat kell magukhoz ragadniok, amiben már bennfoglaltatik, hogy nemcsak osztályt, de valósággal politikai pártot kell alkotniok.

Jó lesz tehát megjegyeznünk, hogy a socialisták, akár tudatosan, akár öntudatlanul, nagyon kétértelmű játékot űznek az »osztály« szóval, amennyiben ott is használják, ahol voltképpen politikai pátról kellene beszélniük. Különösen MARX-nak nagyon tartózkodnia kellett a »párt« szó használatától, mert ha ezt a maga helyén alkalmazza val a, akkor elméleteinek tartahatatlansága menten szembe ötlött volna. Szerinte ugyanis a gazdasági termelési folyamat szüli az »osztálykülönbségeket« és »osztályharcokat«. Ha ő itt az osztálykülönbségek és osztályharcok mellett a politikai pártkülönbségeket és politikai párt-harcokat is emlegetné, akkor menten nyilvánvalóvá lenne, hogy a »politika« mily roppant jelentőséggel bír a társadalom életében. Az a sarkalatos tétele, hogy a világtörténelem nem áll egyébből, mint osztályharcokból, olyan alakot öltene, hogy a világtörténelem kizárólagos tartalmát a politikai párt-harcok alkotják. Vagyis akkor egyszeribe a politikai és nem a gazdasági termelési folyamat volna a világtörténelem lényege! Ez az, amit MARX-nak minden áron el kellett kerülnie, minélfogva az osztály szó helyett semmi szín alatt nem volt szabad a »párt« szót használnia. Az avatatlan ember azt hihetné, hogy nagyon jelentéktelen dolog, vájjon az osztály, vagy a párt szót használjuk-e bizonyos esetekben. Pedig MARX az osztály szónak használata által éri el, hogy a gazdasági élet látszik egyedül jelentőségesnek, s a párt szó mellőzése által tudja azt a látszatot kelteni, mintha a politikai élet merő »ideológia« vagy »illusio« volna.

Végűi azonban mégis ki kell mondania, hogy a kommunisták mindenek előtt a »politikai« hatalmat akarják kezükbe keríteni, amikor aztán egyszerre kiderül, hogy a kommunisták nemcsak osztályt, hanem politikai pártot is alkotnak és hogy a »socialis forradalom«, melyet terveznek, első sorban »politikai« cselekedet jellegével bírna, mert egy politikai pártot juttatna a politikai hatalom birtokába.

Már pedig a kommunistáknak, illetve socialistáknak nem lehet az a végső céljuk, hogy, politikai párttá szervezkedvén, a politikai hatalmat ragadják magukhoz, mert MARX szerint »a szó tulajdonképeni értelmében vett politikai hatalom nem egyéb, mint valamely osztálynak a többieknek elnyomása céljából szervezett hatalma.« (pag. 38.) Ha ily módon a »politikai

hatalom« már magában véve valami becstelenséget jelent, akkor igazán kíváncsiak lehetünk arra, hogy MARX miként menekül a dilemmából, melybe az által jutott, hogy a proletariátus legközelebbi földadatául éppen a politikai hatalomnak erőszakos úton való megszerzését tűzi ki. – Szerinte a proletariátus nem azért szerzi meg a politikai hatalmat, hogy vele mint politikai hatalommal éljen, hanem ellenkezőleg csakis azért, hogy mindenféle ilyen hatalomnak egyszersmindenkorra véget vessen. A proletariátus megszünteti az eddigi termelési rendszert, megszünteti tehát minden osztálykülönbségek okát, megszünteti az osztályokat s ezek közt a proletariátust, valamint ennek politika hatalmát is.

Mit szólnánk ahhoz, ha valaki szíve választottját csakis azért venné nőül, hogy a házasságot ne consummálja. Egészen ilyen ésszerűséggel járna el a proletariátus is: ha véres forradalom útján csak azért ragadná magához az országvagyont s államhatalmat, hogy minden politikai életet, magát az államot s ezzel együtt saját hatalmát megszüntesse. És miért cselekednék a proletariátus ilyen hallatlan, a világtörténelemben példátlan módon? Nyilván azért, mert a politikai hatalmat, mint a kiszákmányolás és elnyomás eszközét, már magában véve valami megvetendő dolognak tekintené. De ha ez így van, s ha a proletariátus, a kormánypolcra jutva, ilyen szent érzésmódtól áthatottnak mutatkoznék, akkor ezt az osztályt mindenképen kényszeríteni kellene, hogy kormányon maradjon, mert hiszen éppen azok vannak ' igazán hivatva a politikai uralomra, akik a hatalmat nem a hatalom kedvéért, hanem csakis a lehető legtökéletesebb társadalmi rend megvalósításáért kívánják birtokba venni. Es a megváltó szerepét játszó proletariátus annál is inkább kénytelen volna a kormánypolczon maradni, mert féltő, hogy más, kevésbé szent érzésű elemek nagyon is sietnének az eldobott kormányhatalmat magukhoz ragadni. De ha a proletariátus ennek daczára sem akarná a kormány gyepeljét továbbra is kezében tartani, akkor az az alapos gyanú támadna vele szemben, hogy tisztán programma-hiányból s a kormányra való tökéletes tehetetlenségből siet minden közhatalom gyakorlásától visszavonulni. – Annál nagyobb politikai éretlenség ugyanis már nem képzelhető, mint ha valaki azt hiszi, hogy a Politikai közhatalmak megszüntetne tők és hogy valamelyik tár-

sadalmi csoport magához ragadván a közhatalmat, azt a tenger fenekére sülyesztheti úgy, hogy az többé senki által megtalálható ne legyen.

Látni, hogy MARX még egészen a romanticismus korszakának gyermeke. Annyira távol estünk már ettől a korszaktól, hogy szinte hihetetlennek látszik, ha olvassuk, hogy voltak emberek, akik olyan pártról álmodtak, mely csak azért akarna uralomra jutni, hogy minden uralmat és így a magáét is lehetetlenné tegye. Ma már az ilyen érzelmős vagyis inkább émelygős gondolatban csak olyan félművelt emberek lelhetnének örömet, kik egy OHNET-féle regényt nem tudnak az életvalóságtól megkülönböztetni. De ha tekintetbe vesszük, hogy MARX férfikora a romanticismus virágzásának szakába esik bele, akkor bírálatunk éle vele szemben eltompul. Ő valósággal hitte, hogy a proletariátus hivatása, a közhatalmat csakis azért ragadni magához, hogy a közhatalmat megszüntesse. Ő ezt ugyanis így czirkalmazta ki a csalhatatlan hegeli dialektika segítségével. Ks mialatt ez a regényes gondolat lelkében megfogant, bizonyára szentnek vélte magát és úgy érezte, hogy gloria ragyog a feje körül. Bizony ilyenek a bohó ideológusok!

És most talán már érthetővé válik az is, miért kell MARX-ŌI összekötő kapocs gyanánt tekintenünk a XIX. század első és második felének socialismusa között. A század első felében ugyanis – mint említettem – a socialismus még csak »vörös rém«, »vörös kísértet« volt, mely világfölforgató elméletekben és véres pucokban vagy merényletekben tört fölszínre, valódi lényét azonban a politikai küzdötéren még nem fejtette ki. Először csak 1848-ban jelentkezik a hivatalos állami életen belül és csak Louis BLANC által nyer valamelyes politikai formát, de igazában csak a század második felében alakú azzá a politikai jellegű, parlamentias socialismussá, amilyenek ma ismerjük. MARX ennek a fejlődési útvonalnak éppen a kellő közepén áll. Ő ugyanis határozottan akarja, hogy a proletariátus politikai párttá, politikai hatalommá váljék, sőt, hogy az állami dictaturát magához ragadja, de, mint láttuk csak azért, hogy minden államiságot és politikai életet megszüntessen. Vagyis ő egyben akarja és nem akarja a socialismusnak politikai úton való érvényesülését.

MARX még ama regényes socialismus képviselője, mely a politika iránt, noha szükségét érzi, mégis a legteljesebb megvetéssel viseltetik. Mindazonáltal fõntemlített kortörténeti irataiból kiderül, hogy fejlődése folyamán szeme egyre élesedik a tulajdonképeni politikai rugók iránt is, s ha szerencsésen megtud feledkezni dogmájáról, hogy csak a gazdasági életnek van realitása, akkor igen mélyen belelát a politikai élet bonyodalmaiba is, amint ez pl. szép cikksorozatából, melyet 1851-52-ben a »Daily Tribune« new-yorki lapnak a forradalomról írt, kiderül, s melyet KAUTSKY »Revolution und Kontre-Revolution in Deutschland«, címen németre fordított. Fájdalom azonban, MARX nem képes dogmájáról tartósan lemondani, melyhez a »Credo quia absurdum« elve alapján ragaszkodott. A politikai életet minden áron merõen gazdasági életre akarja visszavezetni és ezzel a törekvésével mesterségesen elhomályosítja politikai látását. Innen van, hogy nála a forradalom egyszer politikai jelenség, máskor pusztán gazdasági krízis, egyszer csináltatik, máskor magától csinálódik.

MARX-ot olvasva, éreznünk kell, hogy a társadalomtan, mint tudomány, máig is milyen kezdetleges állapotban van, úgy hogy a társadalom életére vonatkozó legelemibb igazságok sincsenek tudományosan megállapítva. Ilyen elemi igazság volna pl. az is, hogy a társadalomnak ép úgy, mint valamely szervezetnek, vannak speciális életmûködései, specifikus életmûködéseken értve azokat, melyeket másnemû életmûködésekre »visszavezetni« nem lehet. A látást nem lehet hallásra, a hallást nem lehet szaglásra, a szaglást nem lehet tapintásra stb., az idegmûködést nem lehet izommûködésre visszavezetni. Ez a specifikus életmûködések elve, mely nemcsak a biológiai szervezetekre, hanem a társadalmi életre vonatkozólag is érvényes. A társadalomnak is vannak specifikus életmûködései, mint pl. a gazdasági élet s a tudományos élet, melyek egymásra semmiképen nem vezethetõk vissza, noha egymással kölcsönhatásban állanak. A társadalomtanak egyik igen fontos problémája volna annak megállapítása, hogy melyek a társadalomnak specifikus, fajilagos vagy különyszerû életmûködései, és miként lehet azt valamely társadalmi életnyilvánulatról szigorúan bizonyítani, hogy az fajilagos jellegû, azaz más életmûködésekre vissza nem vezethetõ. Úgy látszik, hogy a társadalomtan

ezt az alapproblémát még nem fogalmazta meg világosan; én legalább semminemű sociológiában nem találtam annak bizonyítását, hogy pl. a politikai élet ép olyan fajlagos jellegű, mint a gazdasági élet, és hogy, bárha legszorosabb benső kapcsolatban vannak, mégis soha egymásra vissza nem vezethetők, vagyis hogy az egyiket a másikba belemlasztani nem lehet, ha csak a társadalom tönkjét fölidézni nem akarjuk. Ha a sociologia szigorúan megállapította és fölsorolta volna az emberi társadalom spécifions életműködéseit, vizsgálva azoknak egymástól való kölcsönös függését, akkor az a MARX-féle gondolat, hogy a társadalomnak voltaképen csak egyféle valóságos életműködése van (a gazdaság), a gondolkozó emberek számára régen el volna intézve. Midőn MARX minden társadalmi életműködést a gazdasági termelési folyamatra vezet vissza, akkor egyrészt mysticus homályba burkolózik, hogy mi is az az úgynevezett »visszavezetés«, másrészt pedig az a látszat áll elé, mintha a társadalomnak nem is volnának specificus életműködései. Már pedig, ha a physiologus tagadni kezdené, hogy az idegműködés valami más, mint az izomműködés, és azt követelné, hogy az idegműködést izomműködésre vezessük vissza, akkor az élettan, mint tudomány, lehetetlenséggé válnék. Hasonlóan lehetetlenséggé válik minden társadalomtudomány, ha pl. technika, gazdaság, politika, tudomány stb. mint életműködések megszűnnek specificusak lenni, és ha szabad valamennyit egyikükre » visszavezetni «.

XII.

Aki nem csak általánosságban, hanem részletesen is meg akar győződni, hogy mily lehetetlenség a politikai életet merően gazdaságira visszavezetni, az olvassa el MARX-nak az 1848-iki francia forradalomról írt értekezését (»Die Klassenkämpfe in Frankreich«), mely a MARX által 1850-ben kiadott »Neue Rheinische Zeitung« folyóiratban jelent meg, s melynek külön kiadásához ENGELS 45 évvel későbbben, 1895-ben igen érdekes előszót írt. Ebben az előszóban az öreg ENGELS tiszteletreméltó nyíltszívűséggel ismeri be azokat az alapvető tévedéseket, melyekbe (1883-ban elhunyt) bajtársával, MARX-szal estek volt a francia forradalom fölfogására vonatkozólag. Azt természetesen nem várhatjuk ENGELS-től, hogy e tévedések okát

is föltárja előttünk, mert akkor egyszerűen meg kellett volna tagadnia egész socialista meggyőződését: ámde, amit ő maga kifejezni nem képes, azt szavainak logikai következménye gyanánt könnyen hozzátoldhatja a figyelmes olvasó.

»Midőn a februáriusi forradalom kitört, – mondja ENGELS – a forradalmi mozgalmaknak fölfogására, azoknak föltételeire és folyamatára vonatkozólag, mindnyájan az eddigi és főképen a franciaországi forradalmi tapasztalat ígérete alatt állottunk. Hiszen épen Franciaországból, mely már 1789 óta játszott vezérszerepet a szárazföldön, indult ki most is az általános európai forradalmi zivatarnak jeladása. így hát magától értetődött és elkerülhetetlen volt, hogy fölfogásunk az 1848 februáriusi, Párizsban proclamait »socialis« forradalomról, a proletariátus forradalmáról, erősen színezve volt az 1789. és 1830-iki forradalmak képei által.« Vagyis ENGELS-ék főként a nagy francia forradalom mintája szerint fogták föl a 48-iki forradalmat és meg voltak győződve, »hogy a nagy és elhatározó harcok napja immár fölvirradt és hogy a döntésnek egyetlen hosszas és változó szerencséivel vívott forradalmi válságban kell elkövetkeznie: s ez a döntés nem lehet más, mint a proletariátusnak végleges diadala.« (Klassenkämpfe pag. 6.) ENGELS-ék meg voltak győződve, hogy már az 1848-iki forradalom, illetve annak folytatása meghozza a socialismus győzelmét, úgy hogy nekünk az ő reményük értelmében már régóta olyan társadalomban kellene élnünk, melyben osztályok nincsenek s melyből a politikai étellel együtt az államok is kivesztek.

»A történelem azonban meghazudtolt bennünket is, s akkori nézetünket illusio-nak bizonyította«, mondja ENGELS folytatólag. Ez a csalódás abból állott, hogy, midőn az 1848-iki forradalmat leverték, ENGELS-ék ép úgy, mint a többi emigránsok, – itt különösen az Angliába menekült emigránsokról szólok, – nem tudták elhinni, hogy a forradalom valósággal véget ért legyen. Az a forró vágy töltvén el őket, hogy a forradalom minél előbb fölújuljon, teljességgel meg is voltak győződve, hogy annak újabb föllángolása a legrövidebb idő alatt várható. MARX-ék voltak arányoslag még a legkétkelkedőbbek emigráns társaik között, de azért ők is erősen hittek epedésük tárgyában: a visszatérő forradalomban. »A forradalom meghalt! – Eljén a forradalom!« kiált föl MARX a »Neue Rheinische

Zeitung« első füzetében (1850), jeléül annak, hogy bízva bízik a forradalom folytatásában. MARX-ék újra is szervezték 1850-ben Londonban a »Bund der Kommunisten«-t, s a megnyitó beszédben így nyilatkoztak: »A forradalom küszöbön van s vagy a francia proletariátus lázadása, vagy a szent sző vétség-támadása a forradalmi Babel ellen fogja fölidézni.« – De még 1851-ben is azt írja MARX a »Tribune«-nais, hogy valószínűleg csak rövid nyugvó pont az, mely a forradalom első fölvonását a másodiktól elválasztja. Csakhogy ez a sóvárgott második fölvonás semmiképen sem akart elkövetkezni és MARX ebben az időszakban vált ama TANTALUS-sá, akinek őt mondtam. A forradalmi korszak Európára nézve véglegesen lezáródott s a világ politikailag majdnem ellenkező irányban fordult, a hogy azt MARX-ék képzelték, mert hiszen a nemzeti gondolat (német egység, olasz egység) vált iránytűjévé a történelmi fejleményeknek. Bizony MARX-nak súlyos, keserű csalódásokon kellett körösztülni, melyek őt ama nehéz földadat elé állították, hogy kritikailag leszámoljon a Forradalomról s általán korának történetéről alkotott fölfogásaival. A Forradalommal leszámolni pedig annyit jelentett reá nézve, mint leszámolni egész világfölfogásával, egyéni szenvedélyeivel s az e szenvedélyekből eredő mérhetetlen tévedésekkel. Minek is mondjam, hogy ehhez nem lehetett meg neki a szükséges ereje.

Láttuk, hogy ENGELS egy pillanatra a 48-hoz kötött hamis várakozásainak okát abban kereste, hogy a forradalom lefolyását nagyon is az 1789-iki forradalom mintája szerint bekövetkezendőnek remélték. ENGELS itt valóban rátapint minden tévedéseik igazi okára, csakhogy nem képes saját sejtelmét világos tudattá emelni. Azt kellett volna megvizsgálnia, hogy helyes volt-e a fölfogás, melyet ők az 1789-ről alkottak maguknak, avagy csak kritikátlan dogmaszerű nézetük volt-e a nagy forradalomról? És akkor valóban kitűnt volna, hogy az 1848-iki forradalom lefolyásában azért kellett oly nagyon csalódnok, mert az 1789-iki forradalom jelentőségét teljesen félreértették. Ők ugyanis már a nagy forradalmat is egyoldalúan gazdasági szempontból fogták föl, a mennyiben nem láttak benne egyebet, mint a bourgeoissie termelési rendszerének győzelmét a hűbéri világ termelési rendszere fölött. Ezt a félszeg gazdasági fölfogásukat vitték át az 1848-ra is s analógia szerint így kö-

vetkeztek: valamint az 1789-ben a bourgeoisie és az ő termelési rendszere kerekedik a hűbériség fölé, azonképen 1848-ban a proletariátus és az ő termelési rendszere (a collectivismus) fog diadalmaskodni a lejárt bourgeoisie fölött.

Ámde, miután az 1848 ellenkezőjét hozta meg annak, amit tőle vártak, (amennyiben a proletariátus minden ponton, a hol önállóan lépett volt föl, vereséget szenvedett), arra a gondolatra kellett volna jutniok, hogy tehát az 1789-iki forradalmat is hamisan fogták föl, mert az sem volt olyan tisztán gazdaságtani jelenség, aminek ők minden áron tekinteni akarták. Csakhogy erre az egyszerű logikai következtetésre nem fanyalodhattak rá, mert akkor egész socialista hitüket föl kellett volna adniok. Tovább is ragaszkodtak tehát ahhoz, hogy az 1848-iki forradalom lényegében véve tisztán a gazdasági élet folyománya volt, s meg voltak róla győződve, hogy az 1848-iki forradalmat tisztán az 1845-46. burgonyabetegség s a rossz aratások, valamint az 1847-iki világkereskedelmi válság okozták volt. (Klassenkämpfe pag. 8 és 24.) A reactio győzelmét és a forradalmi kedv megcsappanását 1849 és 50-ben pedig abból magyarázták, hogy ezek igen jó esztendőek voltak, melyekben ipar és kereskedelem nagy föllendülésnek örvendett. MARX-ék tehát lestek a rossz esztendőket, mert a gazdasági válságoktól várták a forradalom följulását. »Új forradalom, mondja MARX, csakis új gazdasági válság kíséretében léphet föl, de ezzel együtt szükségképen ki is tör.« Igaz, hogy 1850 óta is voltak gazdasági válságok, és forradalmak még sem törtek ki, de ez nem rendítette meg MARX-ék hitét, hogy forradalmak csak gazdasági válságokból eredhetnek, s hogy általán a politikai élet magában véve semmi jelentőséggel nem bír, mert csak visszénye az egyedül valóságos gazdasági életnek.

Noha tehát a tapasztalat is teljesen meggyőzhette volna MARX-ot arról, hogy a forradalmakat általában véve nem lehet pusztán gazdasági válságokra visszavezetni, ő, legkeserveőbb csalódásain is túltéve magát, csökönnyösen ragaszkodott alapdogmájához. Ragaszkodnia kellett hozzá, mert különben föl kellett volna adnia socialista hitét és eltévesztettnek kellett volna tekintenie egész életét. Hogy a proletariátus nem győzött 1848-ban, úgy a mint ezt ő föltétlenül várta, arra azt a magyarázatot találta, hogy a gazdasági viszonyok akkortájt

még nem érlelődtek annyira, hogy ily győzelmet lehetővé tettek volna. A capitalista termelési rendszer megbuktatásának ideje 1848-ban még nem érkezett volt el, mert az egész szárazföldnek ipari élete arányosan még kezdetleges volt, és Németországnak, s annál fokozottabb mértékben az egész keleti Európának, nagy gazdasági átalakulásokon kellett még átmenniök, hogy a nagyipar hatalmas kifejlésével a proletariátus súlya kellőképpen megnövekedhessen. Hiszen a párizsi Commune uralma 1871-ben, vagyis húsz évvel később is, csak újabb bizonyítást nyújtott arra nézve, hogy a proletariátus uralmának ideje még mindig nem érkezett volt el, mert a gazdasági viszonyok ilyen uralom megalapítására még nem voltak kellően fejlettek. - MARX nem veszi észre, hogy mily szánalmas hatást tesz ez a mentegetődzése a gondolkozó emberre. Hiszen, ha még húsz évvel később sem érkezett volt el a proletariátus uralmának ideje, miféle lelkiismeretlenség kellett ahhoz, már 1848-ban ezt az uralmat tűzni ki célul a munkástömegek elé? A »socialis forradalom«-nak időelőtti hajszolása egyrészt csak meglassította a »capitalista termelési rendszer« tovább fejlődését, vagyis még jobban kitolta az időpontot, mely a proletariátus uralmát állítólag meghozhatta volna, másrészt pedig ezernyi munkástömegeket vitt az akkoriban elérhetetlen célokért a forradalmi vágóhídra. Az ember csodálkozik a fölött, hogy ENGELS-ék milyen könnyű lélekkel vallják be 1895-ben, mennyire időelőttieknek tekintik az 1848-iki, sőt még az 1871-iki véres communista háborgásokat. Ha úgy áll a dolog, hogy a capitalista rendszer igen magas fejlettsége, illetve a nagyipar óriási fölvirágozása szükségszerű előfeltétele annak, hogy a proletariátus uralomra juthasson, akkor a képzelhető legnagyobb lelkiismeretlenség kell ahhoz, hogy a munkásvilágot forradalomba hajszolják, mikor győzelmének még minden föltételei hiányoznak. Azt ugyanis, hogy 1848-ban Németország még nem volt nagyipari állam, s annál kevésbé a tőle keletre eső államok, még a vak is láthatta: s olyan emberek, mint ENGELS-ék, kik egész életükön át a gazdasági élet tanulmányozásával foglalkoztak, ezt még jobban láthatták, mint bárki más. Másrészt pedig a communista manifestum bizonyítja, hogy ENGELS-ék már 1848 előtt is hirdették azt a fölfogásukat, hogy a proletariátus uralomra jutása a capitalista termelésnek magas fejlettségi fokát

tételezi föl. Nos, ezt így fogva föl és látva hazájuk gazdasági fejletlenségét 1848-ban, ENGELS-ék miképen egyeztethették össze lelkiismeretükkel, hogy 1848-ban communista tűzcsóvát dobjanak a 36 államra tagolt, kezdetleges német világba, mely akkortájt, – amint ezt a frankfurti nemzetgyűlés szálnalmas szereplése mutatta, – még elemi alkotmányos iskolázottság nélkül is szűkölködött.

Különben az 1848-iki német forradalom csetepatéinak valami túlságos jelentőséget nem tulajdoníthatunk s annál kevésbé MARX-ék akkori communista izgatásának német földön, úgy hogy erre a tárgyra több szót nem vesztegetünk. Miről van itt szó? Arról, hogy ENGELS-ék, noha beismerik az 1848-iki forradalomról alkotott fölfogásuk hamisságát, minden áron el szeretnék fátyolozni, hogy ebben az egy beismerésben egész gondolkodásuk, socialista rendszerük csődje bennfoglaltatik. Mert mi körüi forog voltaképen egész gondolkozásuk? Az 1789-iki és 1848-iki forradalom körüi. A revolutionismus körüi. Minden elfogulatlan gondolkozó tudja, hogy ezek a forradalmak a nemzetek politikai történetének mily óriási jelentőségű eseményei. Ámde MARX-ék ezeket a politikai katastróphákat merően gazdasági katastróphákra akarják »visszavezetni«. Ki akarják nullázni a forradalmakból specificus politikai tartalmukat, úgy hogy csakis specificus gazdasági tartalmuk maradjon meg. Az 1789-iki forradalomnak szerintük az volt egyedüli lényeges tartalma, hogy a bourgeoisie termelési rendszerét, a nagytőkét, juttatta diadalra a hűbéri termelési rendszer fölött. Ezt a fölfogásukat terjesztették ki speculativus vakmerőséggel az egész világtörténelemre, s így jött létre a »történelmi materialismus« című elméletük, mely az egész világtörténelemből ki akarja nullázni a különyszerű politikai (s egyéb ideológiai) tartalmat, úgy hogy egyedüli lényege gyanánt tisztán gazdasági tartalma maradjon meg.

Most jött azonban elméletük döntő nagy próbája: az 1848-iki forradalom. Ebből is előre kinulláztak minden politikai tartalmat, a mennyiben azt várták, hogy ez a forradalom a proletariatus-nak képzeletbeli »collectivista« termelési rendszerét fogja győzelemre juttatni a nagytőkés termelés fölött. Csakhogy a 48-nak ez a várt gazdasági tartalma teljesen elmaradt. Nagy és nevezetes politikai eseményeket hozott, de nem hozta a

gazdasági collectivismust. MARX-ék tehát nem csekély zavarban voltak, mert érezték, hogy egész gondolkozásmódjuk válságba jutott. Ebből a válságból azt a kibúvót találták, hogy az 1848-iki forradalom csak a gazdasági viszonyok éretlensége folytán nem hozta meg a jelzett gazdasági tartalmat, de egy újabban kitörendő forradalom majd csak meghozza azt. Gondolkozásuk csődjét tehát szerencsésen valamely későbbi terminusra odázták el.

Be fogom azonban az öreg ENGELS szavaiból bizonyítani, hogy ez a kibúvó semmi egyéb, mint kibúvó, és hogy MARX legbensőbb híve s munkatársa, a nélkül, hogy észrevenné, maga is p o l i t i a i alapokra helyezi át gondolkozását, s ezzel önkéntelenül beismeri, hogy a politika nem csak viszfénye a gazdasági életnek, hanem maga is speciíicus önállósággal bíró tényező, még pedig olyan tényező, melytől, a többek közt, a munkásvilág jövője is függ. Mihelyt azonban valaki a politikát ilyen tényezőnek elismeri, akkor a marxismust – akár beismeri ezt, akár nem – már föladta.

Előszavában ugyanis ENGELS oda jut, hogy, a revolutionismust sutba dobva, a parlamentias socialismustól várja a munkásvilág jobb jövőjét. Évtized múlt el ugyanis évtized után, jöttek olyan hatalmas gazdasági világválságok, minők az 1857-iki és az 1873-iki válságok, de az a bizonyos forradalom, mely a collectivista termelési rendszert emelte volna győzelemre a capitalismus fölött, csak nem akart beköszönteni. Egyáltalán a forradalmak kora, hogy-hogy nem, a XIX. század második felében lejárt, a hadászati viszonyok is teljesen átalakultak, a régi stílusú rebellió: az utczai barricad-harcz lehetetlenséggé vált, úgy hogy forradalomra még csak gondolni sem lehetett. A világ mindenképen átalakult és – vele együtt átalakult a socialismus is! Kitűnt, hogy nem a socialismus alakítja át a világot, amint, ezt a socialista vezérek kérkedve hirdették, hanem a világ alakítja át magát a socialismust, a socialista vezérek eszméit., és a többi közt ENGELS-ék gondolkozását is.

»A világtörténelem iróniája mindent a feje tetejére állít«, kiált föl az öreg ENGELS. »Mi, a forradalmárok, a fölforgatók., mi jobban boldogulunk a törvényes, mint a törvénytelen eszközökkel.« Ejnye, ejnye, ki hitte volna, hogy a revolutionismus-egyik főapostola ilyen húrokat fog majd a század végén pengetni. Nem mondom, hogy az öreg forradalmár könnyű szívvel

adta föl ifjú korának imádott csalképeit, de, bárha kissé nehe-zére esik, mégis csak örömmel állapítja meg, hogy a socialis demokratia Németországban törvényes politikai pártélet keretein belül, nem pedig a régi forradalmi alapon, fejlődik tovább. És bizony furcsán érinti az olvasót, ha látja, hogy ENGELS föl-sorolja a német socialis demokrata párt szavazóinak növekedé-sét: 1871-ben 102,000, 1874-ben 352,000, 1877-ben 493,000 szavazat. A socialista törvény hatása alatt ugyan 1881-ben lelohad a szavazatok száma 312,000-re, de aztán következik csak a nagyarányú terjeszkedés: 1884-ben 550,000, 1887-ben 763,000, 1890-ben 1,427.000 szavazat. »Ha ez így megy tovább, – kiált föl az öreg illusionista – akkor a század végéig meg-hódítjuk a társadalom középső rétegeinek nagyobb részét, a kispolgárokat, valamint kisparasztokat, úgy hogy az ország döntő hatalmává nőjjük ki magunkat, mely előtt minden más hata-lomnak akarva-nemakarva meg kell hajolnia.« (Klassenkämpfe pag. 17.).

Egykor a forradalomtól várta, most, szavazatokat számlál-gatva, ezeknek gyarapodásától reméli tévedéseinek győzelmét. Ő nem harag, hanem mélységes szomorúság tölt el bennünket illetén emberi gyöngeségek szemléletén. Hát hova lett a kegyet-len, a kérlelhetetlen osztályharcz elve, mely erőszakkal akarta megdönteni a meglévő társadalmi rendet? Elolvadt, elpárolgott; álom volt, a XIX. század első felének egyik lázas álma. A második felében a forradalmárok szavazatokat számlálgatnak, s úgy látszik, hogy ilyen unalmas munka mellett is tovább szövik elaggott ábrándjaikat. Igaza van ENGELS-nek: »A világ-történelem iróniája mindent a feje tetejére állít.« De úgy lát-szik, hogy, akik így tótágast állanak, ezt az állapotukat nem is röstellik.

Mert nemde mondanom sem kell, hogy az általános válasz-tói jog, melyre ENGELS a socialismus jövőjét agg napjaiban alapítja, tisztán és merően politikai intézmény, melyet gazdasági folyamatokból kimagyarázni teljes lehetetlenség, hiszen az általános választói jog valami olyan jog, melyben eltűnik minden gazdasági különbség. Egy merően politikai intézményt, tart tehát olyan alapvető jelentőségűnek, olyan valószínű hatalom-nak, mely idővel győzelemre juttathatja a collectivista termelési rendszert a nagytőkés termelés fölött. De ha különyszerű politikai

intézmények az előzetes föltételei annak, hogy a gazdasági termelés rendszere átalakulhasson, akkor hová lett a híres »történeti materializmus«, melynek értelmében csak a gazdasági életnek van realitása, ellenben a politikai élet (mint minden más ideológia) csak viszfénye, reflexje a termelési viszonyoknak. Úgy látszik, hogy ez is elolvadt, elpárolgott az egész marxizmussal egyetemben.

ENGELS azonban úgy tünteti föl a revolutionismus föladását, mintha az csak a »taktika« változtatása volna, az elvek teljes föntartása mellett. De a fönti fejtegetésből, azt hiszem, eléggé kitűnik, hogy az olyan socialismus, mely jövőjét a szó szoros értelmében vett politikai intézmények fölhasználására alapítja, nem lehet többé marxizmus, hanem annak csak látzata. Az igazi MARX-féle socialismus azon a regényes gondolaton épül föl, hogy a proletariátus forradalom útján, magához ragadja a politikai közhatalmat és ezt arra használja föl, hogy minden politikai közhatalmat a világból kiküszöböljön. Minél jobban belemegy tehát a munkásvilág a meglévő politikai életbe, minél jobban részesévé válik a meglévő társadalmi rend politikai intézményeinek, annál inkább távolodik a tulajdonképeni marxismustól, mely panoekonomikus természeténél fogva elemi irtózáttal viseltetik a bourgeoisie-nak minden »politikai ideológiájával szemben.

Ha tehát azt látjuk, hogy a német socialis demokratia politikai és parlamentias párttá való szervezettsége daczára túlnyomó részében a marxismushoz való hithű ragaszkodásának látszatát akarja föntartani: akkor ez nem csekély önámításról és őszinteséghiányról tesz világos tanúbizonyságot. ENGELS nyíltan kimondja, hogy a munkáspárt csak azért használja föl a meglévő társadalmi rend politikai intézményeit, hogy emez intézmények ellen harcot folytathasson. (Klassenkämpfe előszava pag. 13.) Vagyis a munkásvilág nem jóhiszeműen él a meglévő rend politikai intézményeivel, hanem csak azzal a hátsó gondolattal helyezkedik parlamentias alapokra, hogy, végül is, hatalomra jutva, szétrombolhassa ugyanazokat az intézményeket, melyek által hatalomra jutott. Az ilyen gondolkodásban és eljárásban nemcsak rút alattomoság, hanem nagyfokú önámítás is rejlik. Nem lehet ugyanis a meglévő rend politikai intézményeit céljainkra fölhasználni, úgy, hogy azoknak szelleme

a használat folytán lényünkhöz ne tapadjon. A parlamentiasság egyre nagyobb mértékben reá nyomja bélyegét a socialis demokratiára, s ezzel az ellenállhatatlan fejlődési folyamattal szemben minden szabódás hiábavalónak bizonyul. Hiszen csak a minapi nürnbergi congressus tárta föl a világ előtt azt a mélységes meghasonlottságot, melyben a német socialis demokratia leledzik, annálfogva, mert az egyik fél több jóhiszeműséget vihet bele a parlamenti küzdelmekbe, mint a másik. Az egyik fél, különleges viszonyainál fogva, megengedhetőnek tartja az állami költségvetés megszállását, a másik nem. Es ez utóbbi hiába igyekszik amarra a maga nézetét reáerőszakolni, mert a parlamenti élet mindenképen csak lejtő, melyen haladva a német socialis demokratia, egyre jobban távolodik a marxismustól.

Éppen ez a helyzet teszi érthetővé, hogy a német socialis demokraták miért ragaszkodnak látszólag fokozódó fanatismussal a marxismushoz. Érzik ugyanis, hogy valamely ellenállhatatlan fejlődési folyamatnál fogva egyre jobban távolodnak MARX-tól, mert egyre jobban beleolvadnak a meglévő társadalom politikai életfolyamatába. És minél tovább haladnak ezen a lejtőn, látszólag annál csökönyösebben ragaszkodnak MARX elméleteihez, mert azt hiszik, hogy ily módon elméleti tanítással ellensúlyozhatják gyakorlati letérésüket a 48 előtti forradalmi socialismus útjairól. Pedig csak azt érik el, hogy egyre kirívóbb lesz a különbség elfogadott elméletük és gyakorlati pártéletük között. A történelem sok példáját nyújtja annak, hogy politikai pártok czégérül használnak föl embereket és elméleteket: így jár el a német socialis demokrata párt a marxismussal. Igaz, hogy a marxismusknak meg is van az a bizonyos rugalmassága, melynél fogva czégérül használható. Minthogy önellentmondásokból épül föl, alig van olyan tétele, melyek ellenkezőjét is ne lehetne belé magyarázni. Meg van benne az erőszakkal csinálendő forradalom, de ez el is van tompítva magától csinálódó gazdasági átalakulássá. Teljesen gazdasági tartalma van ugyan, de a proletariátusnak politikai hatalomra való törekvését is követeli, noha a politikát pusztá ideológiának minősíti. – Ha tehát a marxismust tisztán a gyakorlati politika szempontjából tekintjük, akkor az nem egyéb, mint kétszínű átmenet a forradalmi socialismusból a parlamentias socialismusba. Ennek az átmenetnek senki sem jobb képviselője, mint maga az öreg ENGELS, aki teljesen meg-

barátkozik a socialis demokratiának politikai jellegű pártfejlődésével és kijelenti, hogy »mi forradalmárok« jobban boldogulunk a törvényes, mint a törvénytelen eszközökkel.

Érdekes tény, hogy a socialisták maguk is kezdik észrevenni, hogy valamelyes ellenállhatatlan fejlődési folyamat, melyről számot adni nem tudnak, észrevétlenül átalakította gondolkozásukat a XIX. század második felében, úgy, hogy többé nem azok, akik még néhány évtized előtt voltak, és, ha MARX híveinek vallják is magukat, igazi hitük a marxismusban megtörött. Jellemző világosságot vet erre a fejlődési folyamatra ama legújabb socialista felekezetnek keletkezése, mely magát syndicalistának nevez. Ezek a syndicalisták bírálóknak vetik alá a socialismus fejlődésének történetét a XIX. században és ahhoz az eredményhez jutnak, hogy a socialismus »degeneratio«-nak indult, elfajult. Azt lobbantják a socialista mozgalom szemére, hogy ellapúit, conventionalissá lett, elvesztette hajdani forradalmi erejét, szóval »elpolgáriasodott.« A romlás okát abban keresik, hogy a socialismus, a parlamenti érvényesülés terére lépén, ebben az érvényesülési hajszában, politikai kapaszkodásban elvesztette önmagát. Hogy a socialista jelölt minél több szavazatra tegyen szert és hogy minél több socialista jelöltet lehessen a képviselőházba juttatni, a pártnak mindenféle elvi alkuba kell bocsájtkoznia. Hogy pedig a parlamenten belül egyre nagyobb befolyáshoz lehessen jutni, kénytelen, a helyzetekkel megalkudva, opportunistá jellegű politikát folytatni. Így a socialismus a kapaszkodók új osztályát nevelte föl, mely socialista jelszavak segítségével politikai szerepléshez jut a parlamentben, s, mint a francia példa mutatja, miniszteri székekbe is emelkedik s, a socialismust látszólagos győzelemhez juttatva, voltaképen minden tartalmától megfosztja, a szó szoros értelmében lejárátja.

A syndicalisták egyenesen a marxismust teszik felelőssé azért, hogy a socialismust ilyen veszedelmes lejtőre juttatta. Szerintök MARX socialismusa voltaképen elárulta a munkások s a munkásforradalom ügyét, mert, noha a forradalom szólásait puffogtatja, alapjában véve a politikai útra, a pártalakulás útjára s a parlamentiasság mocsarába terelte a socialismus ügyét, miáltal annak egész lényegét meghamisította, korhadásnak indította.

A syndicalisták meg akarják tisztítani a socialismust a marxismustól s annak minden politikai és parlamentias fejleményeitől. Vissza akarnak térni a 48 előtti forradalmi soeialismushoz s a szakszervezeti életre, az általános strike-ra stb. helyezik a főszólyt. Nem szükséges, hogy positivus törekvéseiket részletezzem, mivelhogy csak azért mutattam reájuk, mert föl ismerik a marxismusnak felemás természetét. Bírálatak azonban fölülletes, a kérdések velejéig nem hatolnak s ennél fogva a marxismus gondolkörének rabjai maradnak, noha nagyon erőlködnek abból kiszabadulni. Akik a syndiealismus iránt mélyebben érdeklődnek, azokat GEORGES SOREL munkáira és a „*Le mouvement socialiste*” folyóíratra utalom, mely a syndicalista irányzatnak képviselője”.